

ФІЛОСОФІЯ МЕДІАПЕДАГОГІКИ: НА ПЕРЕТИНІ ТЕХНОЛОГІЙ, ЕТИКИ ТА ОСВІТИ

PHILOSOPHY OF MEDIA PEDAGOGY: AT THE INTERSECTION OF TECHNOLOGY, ETHICS AND EDUCATION

Стаття присвячена дослідженню філософських аспектів медіапедагогіки в контексті взаємодії технологій, етики та освіти. Автор аналізує актуальність проблеми в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та їх впливу на освітній процес. Філософія медіапедагогіки розглядається як міждисциплінарна галузь, яка досліджує фундаментальні питання взаємодії медіа, освіти та суспільства. У роботі розглядаються ключові філософські концепції, що лежать в основі медіапедагогіки, зокрема медіадетермінізм, критична теорія, медіаекологія та постмодерністська теорія медіа. Висвітлено внесок видатних філософів і теоретиків, таких як М. Маклуен, Т. Адорно, Ю. Габермас та інших, у розвиток теоретичних засад медіапедагогіки.

Автор простежує історичний розвиток медіапедагогіки, виокремлює основні етапи становлення медіапедагогіки: перший етап – зародження медіаосвіти (поч. XX ст.); другий етап – поява радіо та телебачення (серед. XX ст.), третій етап – розвиток комп'ютерних технологій та Інтернету (кін. XX ст.), та четвертий етап – цифрова трансформація, впровадження штучного інтелекту (теперішній час).

Особлива увага приділяється аналізу складників медіапедагогіки за Е. Хартом, що забезпечують комплексну основу для критичної взаємодії з медіа, а саме: «медіа-агентства», «категорії медіа», «технології медіа», «аудиторія медіа», «репрезентація медіа»

У статті підкреслюється необхідність розвитку спеціальних навичок та здібностей для ефективного функціонування в сучасному медіапросторі, 1) вміння орієнтуватися у сучасному медіапросторі, а саме: 1) розуміти основні принципи функціонування різних видів засобів масової інформації; 2) здатність аналізувати й критично оцінювати медіаповідомлення; 3) вміння розшифровувати та використовувати закодовану інформацію в медіаповідомленнях; 4) знання правил культури спілкування в медіапросторі та методів захисту від можливих негативних впливів у процесі масової комунікації; 5) здатність розрізняти та застосовувати методи організації професійної діяльності з використанням технології мультимедіа; збирати, обробляти, зберігати та передавати інформацію з урахуванням пріоритетів професійної діяльності; 6) вміння самостійно створювати медіаповідомлення в галузі професійної діяльності тощо.

Дослідження акцентує увагу на важливості філософського обґрунтування медіапедагогіки як міждисциплінарної галузі для розвитку теорії та практики медіаосвіти в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Ключові слова: медіапедагогіка, філософія, технології, освіта, етика, критичне мислення, інформаційне суспільство.

The article is devoted to the study of the philosophical aspects of media pedagogy in the context of the interaction of technology, ethics and education. The author analyzes the relevance of the problem in the context of the rapid development of information and communication technologies and their impact on the educational process. The philosophy of media pedagogy is considered as an interdisciplinary field that explores the fundamental issues of interaction between media, education and society.

The paper examines the key philosophical concepts underlying media pedagogy, including media determinism, critical theory, media ecology, and postmodern media theory. The contribution of prominent philosophers and theorists, such as M. McLuhan, T. Adorno, J. Habermas and others, to the development of theoretical foundations of media pedagogy is highlighted.

The author traces the historical development of media pedagogy, identifies the main stages of media pedagogy formation: the first stage is the emergence of media education (early XX century); the second stage is the emergence of radio and television (mid XX century), the third stage is the development of computer technologies and the Internet (late XX century), and the fourth stage is the present.

Particular attention is paid to the analysis of the components of media pedagogy according to E. Hart, which provide a comprehensive framework for critical interaction with the media, namely: "media agencies", "media categories", "media technologies", "media audience", "media representation".

The article emphasizes the need to develop special skills and abilities for effective functioning in the modern media space, 1) the ability to navigate the modern media space, namely: 1) understand the basic principles of functioning of various types of media; 2) ability to analyze and critically evaluate media messages; 3) ability to decipher and use encoded information in media messages; 4) knowledge of the rules of communication culture in the media space and methods of protection against possible negative influences in the process of mass communication; 5) ability to distinguish and apply methods of organizing professional activities using multimedia technology; collect, process, store and transmit information.

The study emphasizes the importance of philosophical substantiation of media pedagogy as an interdisciplinary field for the development of the theory and practice of media education in the modern information society.

Key words: media pedagogy, philosophy, technology, education, ethics, critical thinking, information society.

УДК 373.5.016:811.111
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/76.46>

Твердохліб Г.В.,
канд. пед. наук,
докторантка кафедри освітології
та інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді. Технологічна революція, динамічний розвиток цифрових технологій швидко змінюють освітній простір та створюють нові можливості для навчання та викладання. У контексті глобальної цифровізації життєвого простору людини постає нагальна

потреба у філософському осмисленні ролі медіа в освітньому процесі та формуванні особистості. Філософський аналіз цих процесів дозволяє виявити онтологічні, гносеологічні та аксіологічні аспекти взаємодії людини з медіасередовищем, що є ключовим для розуміння трансформацій, які відбуваються в освітньому просторі. Тому актуальною стає проблема дослідження філософських засад медіапедагогіки, а саме: використанням медіатехнологій в освіті, розробка методологічної основи для формування медіакомпетентностей, вивчення впливу медіа на когнітивні процеси та світогляд особистості, аналіз трансформації освітнього простору в умовах цифровізації тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Філософія медіапедагогіки – це міждисциплінарна галузь, яка досліджує фундаментальні питання взаємодії медіа, освіти та суспільства. Вона поєднує в собі елементи філософії освіти, медіафілософії та соціальної філософії. Основоположниками медіапедагогіки вважають філософів, соціологів: Маршалла Маклуена (Marshall McLuhan), Нейла Постмана (Neil Postman), Жана Бодрійяра (Jean Baudrillard), Юргена Габермаса (Jürgen Habermas), Дугласа Келлнера (Douglas Kellner), Генрі Жиру (Henry Giroux), П'єра Бурдьє (Pierre Bourdieu) та інших [4].

Засліговує на увагу дослідження канадського філософа та теоретика Маршалла Маклуена (Marshall McLuhan), який відомий своїми поглядами щодо впливу медіа на суспільство. Його концепція "медіа є повідомленням" стала основою для багатьох досліджень у сфері медіаосвіти. На розвиток філософії медіапедагогіки вплинули дослідження німецького філософа Юргена Габермаса (Neil Postman). Він зазначав на особливу роль комунікації та публічної сфери в демократичному суспільстві. Це дало поштовх на розвиток технології критичного мислення в медіапедагогіці.

Вагомий внесок у медіапедагогіку вніс французький соціолог і філософ П'єр Бурдьє (Pierre Bourdieu). Він досліджував вплив медіа на соціальні структури. Його концепція була використана для аналізу ролі медіаграмотності для суспільства. Цю тематику продовжував вивчати американський філософ, критик та медіатеоретик Ніл Постман (Neil Postman). Він дослідив вплив телебачення та інших медіа на освіту та суспільство. Його роботи стали підґрунтям для розвитку медіапедагогіки як окремої галузі.

Аналіз філософської літератури [3, 4, 12] свідчить, що визначено ключові філософські концепції медіапедагогіки, а саме: медіадетермінізм, критичну теорію (соціологія масових комунікацій), медіаекологію, постмодерністську теорію медіа та інші.

Відповідно концепції медіадетермінізму припускається, що медіа та комунікаційні технології мають потужний вплив на суспільство та її

культуру. Це підтверджується тим що види медіа та технології, які використовуються для поширення інформації, формують людський досвід, поведінку та впливають на розвиток суспільства. Відповідно медіадетермінізму збільшується роль та значущість медіа для соціальних структур, культурних норм та індивідуальної свідомості особистості.

Широкого поширення набули дослідження відомого філософа М. Маклуена (Marshall McLuhan), які були пов'язані з медіадетермінізмом. Філософ зазначав, що «медіум – це повідомлення» [12]. Це означає, що медіа перетворюється на повідомлення, створюючи при цьому симбіотичний зв'язок. Таким чином медіа сприймається як повідомлення. М. Маклуен у своїх дослідженнях зазначав як різні медіатехнології (від друкованих до електронних) спливають на людське сприйняття. Філософ у своїй теорії стверджував, що людські почуття та емоції зміцнюються та розширюються завдяки використанню засобів масової інформації [12].

Ще одним представником медіадетермінізму є німецький медіатеоретик Фрідріх Кіттлер (Friedrich Kittler) [4]. Він стверджував, що медіатехнології визначають не лише зміст комунікації, але й саму структуру людського мислення та культури.

Дослідження зазначених філософів та соціологів стали підґрунтям для появи нових засобів – медіатехнологій, які окреслюють як процес комунікації, взаємодії у сучасному цифровому суспільстві.

Так, дослідження медіа та комунікаційних процесів з точки зору їхнього впливу на суспільство належать до філософської концепції «критична теорія (соціологія масових комунікацій)». Ця концепція виникла в межах Франкфуртської школи соціальних досліджень у 1930-х роках та згодом набула розвитку в працях таких вчених, як Теодора Адорно (Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno), Макса Горкгаймера (Max Horkheimer), Юргена Габермаса (Jürgen Habermas) та інших [3].

Німецький філософ, соціолог Теодор Адорно (Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno) розробив концепцію «культурної індустрії», яка описує масову культуру як стандартизовану, комерціалізовану систему. У своїх працях науковець зазначав, що існуюча на той час індустрія призводила до пасивного споживання та придушення критичного мислення. Теодор Адорно виступав проти позитивістської методології в соціальних науках та наголошував на важливості критичної рефлексії на основі історичного контексту та аналізі процесів, які відбувалися в суспільстві.

Теоретичну основу для критичного аналізу медіа та визначення їх ролі в суспільстві заклав філософ та соціолог Макс Горкгаймер (Max Horkheimer). Його ідеї і зараз використовують під час досліджень у галузі соціології масових комунікацій та для розробки інструментів для аналізу

медіапроцесів у контексті соціальних, політичних та економічних відносин.

Видатний німецький філософ та соціолог Юрген Габермас (Jürgen Habermas) розглядав комунікацію як основу для соціальної взаємодії та раціональності. Він стверджує, що через діалог і аргументацію можна досягти взаєморозуміння та консенсусу. Ця теорія має фундаментальне значення для розуміння ролі медіа в контексті комунікативної дії та публічної сфери.

Напрацювання представників філософської думки сформували концептуальну основу для розуміння складних взаємозв'язків між медіа, суспільством та демократією в сучасному світі.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Зазначимо, що аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про популярність та важливість медіапедагогіки для сучасного цифрового суспільства. Існує низка невіршених проблем, які потребують комплексного філософського аналізу та міждисциплінарного підходу. Питання філософських аспектів медіапедагогіки як симбіоз технологій, освіти та етики є недостатньо вивченим.

Основна мета статті полягає у дослідженні філософських аспектів медіапедагогіки в контексті поєднання технологій, етики та освіти.

Виклад основного матеріалу. Медіапедагогіка є важливим інструментом в сучасному цифровому суспільстві. Завданнями медіапедагогіки є розвиток та формування навичок аналізу, оцінки та створення медіатекстів, а також формуванню культури спілкування за допомогою медіа.

Критична теорія як соціологія масових комунікацій продовжує еволюціонувати, інтегруючи нові концептуальні підходи та адаптуючись до викликів сучасного медіапростір, зберігаючи при цьому свою фундаментальну орієнтацію на потенціал критичного мислення.

Основний принцип теорії медіаекології полягає в тому, що виживання людини на земній кулі формується відповідно до видів комунікації. Медіаекологія – це міждисциплінарна галузь досліджень, яка вивчає вплив комунікаційних технологій та медіасередовища на сприйняття, почуття та цінності особистості. За цією концепцією медіа розглядається як «середовище для культурного розвитку людини». До основних принципів медіаекології відносять:

1) принцип медіа як середовища, тобто комунікаційні технології створюють середовище, яке впливає на спосіб мислення, відчуття та поведінку людей;

2) принцип екологічного балансу (зміни в медіасередовищі впливають на весь «екологічний» баланс суспільства);

3) принцип сенсорного балансу (різні медіа по-різному впливають на наші органи чуття та когнітивні процеси).

Завданням медіаекології є вивчення складних взаємозв'язків між технологіями, комунікацією та суспільством. Відповідно цього відбувається визначення значущості медіаповідомлень та їх вплив як медіа на культуру та способи мислення. Велику роль в цьому процесі відіграють цифрові технології. Вони мають певний вплив на когнітивні процеси, на соціальні взаємодії в онлайн-середовищі, на формування ідентичності, на медіаекологію в контексті штучного інтелекту та Інтернету речей.

Представники постмодерністської теорії медіа (Жан Бодріяр (Jean Baudrillard), Жан-Франсуа Ліотар (Jean-François Lyotard), Фредрік Джеймсон (Fredric Jameson), Пол Вірільо (Paul Virilio) та інші) пропонують унікальний погляд на роль та функціонування медіа в сучасному суспільстві. Відповідно цієї концепції відбувається переосмислення традиційних підходів до вивчення комунікації та медіа та відкриваються нові перспективи для створення сучасної медіакультури.

Філософсько-історичний аналіз досліджень дозволив визначити основні етапи розвитку медіапедагогіки:

- перший етап – зародження медіаосвіти (поч. ХХ ст.). Цей період пов'язаний із розвитком друкованих видань. Перші спроби інтеграції медіа в освітній процес були спрямовані на використання газет та журналів для навчання;

- другий етап – поява радіо та телебачення (серед. ХХ ст.). З появою радіо та телебачення медіапедагогіка отримала нові можливості та методи навчання. У цей час активно розвивалися наочні методи навчання (аудіо, відео та графіка);

- третій етап – розвиток комп'ютерних технологій та Інтернету (кін. ХХ ст.). Ці інновації мали великий вплив на розвиток медіапедагогіки, від чого вона зазнала певних змін, а саме з'явилися нові форми навчання, такі як дистанційне та змішане навчання, нові засоби навчання – цифрові інструменти, соціальні мережі та мобільні додатки;

- четвертий етап – цифрова трансформація, впровадження штучного інтелекту (тепер. час). Нейронні мережі, комп'ютерний зір, машинне навчання, адаптивні системи навчання вплинули на зміст медіапедагогіки. На перший план вийшло інтерактивність, креативність та критичне та аналітичне мислення..

На сучасному етапі використовують шість складників медіапедагогіки за Е. Хартом (A. Hart) [10]:

1) «медіа-агенства», що передбачає аналіз систем, цілей та джерел інформації, які створюють та поширюють медіатексти. Здійснюється аналіз медіаконтенту відповідно цілям та вмісту;

2) «категорії медіа», яка фокусується на різних типах та жанрах медіатекстів та передбачає класифікацію медіа на основі їхньої форми та змісту;

3) «технології медіа», що базується на технологічних процесах, на основі яких створюється медіаконтент;

4) «мова медіа», яка спрямована на засоби аудіовізуалізації, які містять коди, символи та стилі, які використовуються в медіапродуктах;

5) «аудиторія медіа», яка аналізує аудиторію та оцінює рівень сприйняття медіапродуктів;

6) «репрезентація медіа», яка розробляє ефективний механізм представлення інформації у медійному просторі.

Ці складники медіапедагогіки забезпечують комплексну основу для критичної взаємодії з медіа та розуміння її впливу на суспільство.

Для ефективного розвитку медіапедагогіки, враховуючи філософські аспекти цієї проблеми, необхідним є розвиток певних навичок та здібностей, а саме: 1) вміння орієнтуватися у сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних видів засобів масової інформації; 2) здатність аналізувати й критично оцінювати медіаповідомлення; 3) вміння розшифровувати та використовувати закодовану інформацію в медіаповідомленнях; 4) знання норм культури спілкування в медіапросторі та методів захисту від можливих негативних впливів у процесі масової комунікації; 5) здатність розрізняти та застосовувати методи організації професійної діяльності з використанням технології мультимедіа; збирати, обробляти, зберігати та передавати інформацію з урахуванням пріоритетів професійної діяльності; 6) вміння самостійно створювати медіапродукти в галузі професійної діяльності тощо.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Таким чином, філософське обґрунтування медіапедагогіки є необхідною умовою для розвитку теорії та практики сучасної національної освіти, яке відповідає викликам динамічного цифрового суспільства. Ці аспекти підкреслюють важливість філософії медіапедагогіки як міждисциплінарної галузі, що об'єднує технології, етику та освіту для створення ефективного та етичного освітнього продукту.

До перспективних напрямків дослідження віднесено розробку педагогічних умов розвитку медіапедагогіки в епоху цифрових технологій та штучного інтелекту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богомаз О. Формування медіакомпетентності та критичної медіаграмотності у майбутніх учителів суспільних предметів: психолого-педагогічний аспект. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : 2021. Вип. 79(1). С. 42–46.
2. Доценко С. Цифровізація як ключовий фактор трансформації національної системи освіти. *Соціально-психологічні засади розвитку особистості в освітньому процесі* : кол. монографія. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2024. 232 с. С. 137–165.
3. Зражевська Н. Теорія медіа та суспільства : навч. посіб. К. : Київ: ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. 198 с.
4. Класична німецька філософія. URL : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/774/15/> (дата звернення 25.09.2024)
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонові, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
6. Про медіа : Закон України від 01.01.2024 № 2849-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення 15.06.2024).
7. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр> (дата звернення 15.06.2024).
8. Твердохліб Г. Формування медіаграмотності учнів 5–9 класів на уроках англійської мови. *Новий колегіум*. Вип. 2 (114). 2024. С. 83–88.
9. Терепищій С. Тенденції розвитку освітніх ландшафтів в епоху індустріального суспільства. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Філософія»*. 2019. Вип. 2 (45). С. 139–150.
10. Hart A. *Understanding the Media*. London : Routledge, 1991.
11. Lee A. Media education: Definitions, approaches, and development around the globe. *New Horizons in Education*. 2010. Vol. 58(3). pp. 1–13.
12. McLuhan M. *The Medium is the Message*. URL : <https://web.mit.edu/allanmc/www/mcluhan.mediummessage.pdf>
13. Postman Neil. *The Ecology of Learning*. *The English Journal*. 1974. V. 63 (4): P. 58–64. doi: 10.2307/813650.